

УДК 94(100):327:378.4 «1921/2021»
DOI: 10.46493/2663-2675.32(1).2022.22-29

Вячеслав Ціватий*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
01033, вул. Володимирська, 60, м. Київ, Україна

Зовнішні справи європейської діаспорології та діаспорної дипломатії: інституціональна історія Українського Вільного Університету (до 100-літнього ювілею)

Анотація. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю проведення аналізу етапів інституціональної історії Українського Вільного Університету (УВУ) у форматі персоналій і інституціоналізації архіву, цієї унікальної освітньої, наукової та культурної інституції. Мета публікації – розкрити прогресивний характер і особливості інституціональної моделі УВУ для вивчення інституціональної історії українства та його освіти, культури і науки у світовому та європейському дискурсах. Головна місія Українського Вільного Університету – це підтримка інтегративності української освіти і науки в публічному просторі, а також пріоритетності питань щодо збереження національної ідентичності українців. У статті наголошується на методах дослідження, яке має міждисциплінарний характер і ґрунтується на важливих пізнавальних принципах: науковості та історизму. Застосування різноманітних загальних та спеціальних методів дозволило визначити траєкторію наукового пошуку для реальної реконструкції історичних і сучасних подій в інституціоналізації освіти та науки УВУ. Розглядається інституціональна історія формування традицій і сучасної моделі Українського Вільного Університету в умовах глобалізованого світу, а також – архівної інституції як важливої системоутворюючої складової Університету, його політики пам'яті та ресурсно-інформаційного забезпечення. Усі три етапи інституціональної історії Українського Вільного Університету (віденський, празький, мюнхенський) у період 1921–2021 років були й залишаються пріоритетним осередком для української діаспори та зарубіжного українства у сфері освіти, науки і культури. Інноваційні підходи в діяльності Українського Вільного Університету обумовили і нові напрями міжнародного співробітництва та інтернаціоналізації освіти – упровадження інструментарію освітньої та наукової дипломатії, розвитку української науки і освіти за кордоном, української діаспори, інституціональної діаспорології в цілому. Український Вільний Університет упродовж усіх періодів своєї інституціональної діяльності був на захисті та в інституціональному фарватері української освіти, науки і культури. УВУ консолідував навколо себе освітню дипломатію і наукову дипломатію української діаспори та зарубіжного українства. Інституціональна історія Українського Вільного Університету (УВУ) тісно пов'язана з інституціональною діаспорологією та діаспорною дипломатією, сприяє їх розвитку та поширенню по всьому світові, де проживають закордонні українці

Ключові слова: зовнішня політика, дипломатія, інституціоналізація, українська еміграція, наука та освіта, архів, діаспора

Проголошення незалежності України 1991 року стало відправною точкою для державного та національного відродження держави. Одним із найважливіших елементів цього інституційного процесу була культурна складова, а саме формування національної самобутності, усвідомлення унікальності свого історичного шляху та збереження багатовікової спадщини минулих поколінь. Невід'ємну частину культурного та іміджевого спадку, що проливає світло на історію держави, суспільства та окремих особистостей, становлять саме архівні джерела та історичні традиції українців, зокрема української діаспори [1, с. 66–75].

Політико-дипломатичні системи і зовнішньополітичні моделі держав сьогодення інституціонально формуються, трансформуються та модернізуються в умовах поліцентричного світоустрою XXI століття, зокрема, і в освітньо-науковій, соціокультурній та діаспоральній сферах [2, с. 26–31].

Увага акцентується на інституціональній історії та етапах формування університетського архіву як складової інституціональної структури, інституціональної пам'яті та інформаційних ресурсів.

На сьогодні Український Вільний Університет (УВУ, м. Мюнхен) є одним із провідних європейських

Стаття надійшла: 15.12.2021, Доопрацьовано: 14.01.2022, Схвалено до друку: 13.02.2022

Рекомендоване цитування:

Ціватий В. Зовнішні справи європейської діаспорології та діаспорної дипломатії: інституціональна історія Українського Вільного Університету (до 100-літнього ювілею). *Зовнішні справи*. 2022. Т. 32, № 1. С. 22–29.

*Відповідальний автор

закладів вищої освіти та інституціональним освітнім і науковим осередком, який єднає та згуртовує навколо себе закордонне українство, упроваджуючи ефективний інструментарій наукової та освітньої дипломатії. Таким Університет був від початку своїх інституціональних витоків. Візія та мета Університету з 1921 року – це якнайширше залучення до університетського навчання української молоді та, загалом, розвиток науки [3]. Заснований у Відні, восени 1921 року Університет переїхав до Праги, розгорнув багатогранну педагогічну, науково-дослідну й видавничу діяльність [4].

Модель новоствореного Університету відповідала кращим взірцям західноєвропейських закладів вищої освіти, але його освітнім і науковим пріоритетом стало саме одержання українським студентством вищої освіти університетського рівня українською мовою. УВУ чітко окреслив своє головне освітньо-наукове завдання: «плекати і подавати українській молоді науки в рідній мові і з усіх областей людського знання з особливим угляданням тих галузей науки (українознавства), які не є заступлені в чужих університетах, а відносяться до українського народу. Він має підготувати нашу молодь до діяльності серед рідного народу, в своїх інституціях та майбутніх урядах» [5].

Анонсувалося, що Університет своєю місією обере культурну, освітню і просвітницьку діяльність українців у світовому та європейському просторах, піднесення та імплементацію української науки до світового співтовариства [6]. Відповідно до Статуту, головною метою Українського Вільного Університету в Празі була інституціоналізація української науки, формування наукового співтовариства і «підготування для України освічених працівників на полі наукової та практичної діяльності» [7].

Унаслідок воєнних подій 1945 року більшість професорів і студентів були змушені залишити Прагу. Восени 1945 року в Мюнхені починається третій період інституціональної історії УВУ (після віденського та празького існування). Він вистояв попри всі труднощі, що траплялися впродовж століття на чужині, і сьогодні це єдиний у світі заклад вищої освіти поза межами України з українською мовою навчання як осередок української освіти, науки, духовності та архівістики [8]. Ідея створити український університет належала Союзу українських журналістів і письменників, який, попри труднощі, фінансував заклад. Підтримали цю ініціативу голова Української Народної Республіки (УНР), професор Михайло Грушевський і професор історії літератури Олександр Колесса, який був першим ректором УВУ. Український Вільний Університет має свої освітньо-наукові традиції щодо співробітництва з українськими закладами вищої освіти (ЗВО).

У 1950 році відбулося офіційне визнання Баварським Міністерством освіти дипломів магістра, доктора та габілітованого доктора Українського Вільного Університету (Розпорядження № 60710 Баварського державного Міністерства освіти від 16 вересня 1950 р.) [9, с. 83]. Україна, відповідно до чинного законодавства, визнала дипломи Українського Вільного Університету в 1992 році. Новий етап інституціональної історії УВУ розпочався упродовж 90-х років – з відновленням

самостійності України як суб'єкта міжнародних відносин. У цей час вітчизняні науковці отримали цільову підтримку щодо закордонних освітньо-наукових стажувань в Українському Вільному Університеті. Лектори з Канади, Франції, Італії, Великої Британії, Німеччини, Австрії, США з великою прихильністю ділилися своїми знання та авторськими напрацюваннями на майстер-класах із історії, права, політології, літературознавства, економіки, етнографії, народознавства тощо. Демократичні принципи побудови громадянського суспільства у Незалежній Україні стали пріоритетним для усіх сфер інституціонального розвитку українського суспільства: освіти, науки, політики, дипломатії і т.д. Нові процеси обумовили певною мірою й необхідність реорганізації основних напрямів діяльності авторитетної освітньо-наукової інституції. Нові тогочасні освітні виклики поставили перед Українським Вільним Університетом й оновленні освітні завдання: переформатувати та інституціонально закріпити в пріоритеті – дослідницький і просвітницький напрям діяльності Університету, на заміну існуючого – педагогічного спрямування [10].

Упродовж 1990-х років загалом формуються інституціональні зв'язки між Україною та академічною спільнотою Українського Вільного Університету: Університет розпочав міжнародне співробітництво з науково-дослідними інститутами НАН України та провідними українськими ЗВО: Львівський і Прикарпатський університети, Києво-Могилянська академія, Дипломатична академія України при МЗС України, Український католицький університет та інші [10]. Спільно вони проводять наукові симпозиуми, круглі столи, семінари, колоквіуми та конференції. Для прикладу можна згадати ефективне співробітництво Українського Вільного Університету з Дипломатичною академією України при МЗС України впродовж 1998–2000 років, зокрема із кафедрою зовнішньої політики та міжнародного права, очолюваною проф. Л.С. Тупчієнко [11]. А на сьогодні є в Україні нова інституція: кафедра історії світового українства, очолювана професором В.І. Сергійчуком, яка у XXI столітті має освітньо-науковий потенціал, щоб стати такою інституціональною платформою для реалізації спільних проєктів Українського Вільного Університету і Київського національного університету імені Тараса Шевченка у сфері науки та освіти [12].

Студенти освітньої програми «Практична (публічна) історія» і «Світове українство у цивілізаційному поступі» КНУ імені Тараса Шевченка та майбутні доктори філософії в галузі історичних наук з великим інтересом мали б можливість долучитися до вивчення історичних джерел, які зберігаються в УВУ. У сучасній українській історіографії функціонуванню Українського Вільного Університету присвячено низку наукових досліджень, зокрема відзначимо праці науковців: С. Віднянський [13], О. Кириленко [14, с. 93–122], Г. Клинова-Дацюк [9, с. 79–85], М. Палієнко [15, с. 126–128], В. Потульніцький [16, с. 132–137], В. Сергійчук [17], Т. Сидорчук [18, с. 132–137; 19], С. Ульяновська [19, с. 477–498], В. Ульяновський [19, с. 477–498], О. Яценко [14, с. 93–122] та ін. Важливим документальним надбанням цієї інституції, які цікавлять вказаних вище українських дослідників і відображені в

їх публікаціях, варто назвати Фонд Володимира Яніва, Фонд Вадима Щербаківського, Фонд Наталії Полонської-Василенко, та інших. А також – фонди організаційного архіву, як то: Спілка Української Молоді (СУМ), Союз українських студентів у Німеччині (СУСН), Центральне представництво української еміграції в Німеччині (ЦПУЕН), та багато інших унікальних та оригінальних архівних документів УВУ та ін.

100-річчя Українського Вільного Університету є знаменною датою і підводить 100-літній підсумок інституціонального розвитку цього шанованого освітнього закладу у XX столітті, окреслюючи його перспективи на нове століття. На всіх етапах своєї діяльності УВУ реалізував свою головну установчу мету. Адже головною місією Українського Вільного Університету, інституціоналізованого за оновленою освітньо-науковою моделлю: «Українська інтелігенція в еміграції для української діаспори», – стало створення необхідних інтелектуальних умов для підтримки її першочергових прагнень щодо збереження своєї духовності, національно-культурної та етнічної ідентичності [3].

Відень – Прага – Мюнхен: це траскторія тернистого інституціонального шляху цього величного Університету. УВУ став інституціональним центром і дієвим осередком української культури, освіти і науки за межами повоєнної України. Український Вільний Університет і в XXI столітті залишається одним із провідних центрів знань про Україну в Європі й місцем, де навчання і наука інституціонально та політично не заангажовані, і вільні від політичних впливів і констант.

УВУ цілеспрямовано і системно підтримує інституціональні зв'язки із зарубіжним українством, діаспорою. В Університеті створено оптимальні умови для зберігання цінних історичних матеріалів. Протягом ста років Університет люб'язно приймає у своїх стінах та архівах дослідників з усіх куточків світу, для яких об'єктом їх наукових досліджень є саме україністика. Дослідники мають унікальну можливість працювати з рукописами і виданнями, які не віднайти в інших наукових осередках чи бібліотеках, архівах і книгозшивах.

З 2000-х років розпочинається активна систематизація документів, які зберігалися в Мюнхені в архівних сховищах Українського Вільного Університету. До цього процесу було залучено і фахівців з України: О. Кириленко та О. Яценко. Про результати їх практичної роботи у 2003 році є можливість ознайомитися в статті, яка опублікована у журналі «Архіви України» [14, с. 93–122].

Упорядники здійснили попередні підрахунки і констатували, що загальний обсяг фондів УВУ становив 200 назв фондоутворювачів і орієнтовно нараховував 500 тис аркушів документів [15, с. 115–134]. Є в архіві й міжвоєнні фонди, які зацікавлять дослідників історії української діаспори, інституціональної діаспорології, історії еміграції. Є документи, які ще очікують своїх перших дослідників. Інтерес у науковців викликають і особисті архіви політиків, дипломатів, митців, освітян і науковців та ін. [20].

Університетський архів – це відображення того живого університетського організму, який усі сто років цілеспрямовано формував традиції та модель сьогодення цієї унікальної інституції. Через дослідження епістоляріїв,

спогадів, есеїв, задокументованих офіційних подій і фактів із особистого життя ми відчуваємо подих історичної епохи та усвідомлюємо особливості інституціонального освітньо-наукового публічного простору тривалістю в сто років.

Далекоглядність декількох поколінь професорів і ректорів Українського Вільного Університету щодо місії та призначення цієї інституції, і обумовили наявність сьогодні його архівного зібрання. В архіві зберігаються важливі для науковців документи політичних, культурних, наукових, освітянських, громадських інституцій. Особливий інтерес для дослідників являють особисті архіви відомих українських політичних діячів, представників освіти та українських науковців. Є також в наявності – картографічні колекції, аудіовізуальні колекції тощо. Основу архівного зібрання УВУ, усіх його інституціональних періодів функціонування, становлять наступні типи документів: особові справи викладачів, особові справи випускників, звітна документація, фінансова звітність і документи, протоколи засідань сенату, офіційна кореспонденція тощо.

Особливий інтерес науковців щодо питань інституціональної історії науки віднаходить затребуваність таких цінних архівних матеріалів, як рукописні праці професорів Українського Вільного Університету, тексти докторських і магістерських робіт, а також габілітаційні дослідницькі роботи, відгуками і рецензії експертів до них тощо.

Особлива унікальність архівного зібрання УВУ полягає в наявності у його фондах специфічних документів – «скриптів». Скрипти – це записники-зшитки, що зберігають стислу інформацію про лекцію професора. Це особлива форма освітньо-методичної літератури, яка набула поширення в 40-х роках у зв'язку із недостатнім фінансуванням друку навчальної літератури. Тематика цих скриптів була дуже обширною: історія України, право, філософія, психологія, економіка, літературознавство, мовознавство, етнографія, культура тощо [21].

Ці скрипти було покладено в основу цікавої серії видань, які було опубліковано під грифом Українського Вільного Університету. У цьому контексті варто відзначити опубліковані у другій половині XX століття лекційні матеріали та наукові дослідження непересічних науковців, їх освітня і наукова спадщина, а саме таких як: О. Бей, П. Курінний, К. Лоський, І. Мірчук, Н. Полонська-Василенко, Я. Рудницький, Ю. Старосольський, М. Чубатий та інші [15, с. 129].

Для Українського Вільного Університету характерне застосування новітніх концептуальних підходів у впровадженні в процес навчання методики – «освіта через наукові дослідження». Дана обставина перетворює університетський архів у своєрідну науково-творчу освітню лабораторію, де синхронно поєднуються спільні зусилля професорів і студентів у напрямі спільного розв'язання актуальних наукових проблем. Цей освітньо-науковий дидактичний підхід багато в чому визначає перспективність подальшого існування УВУ та його унікального наукового архіву, як творчої науково-дослідницької та освітньо-наукової інституції. Соціокультурна неповторність Українського Вільного

Університету – це академічна спільнота та єдиний Університет з українською мовою викладання, що інституціонально функціонує поза межами України. Саме УВУ, в умовах мондіалізованого світоустрою, узяв на себе повноваження бути інтелектуальним центром освіти, науки і культури щодо збереження та просування україністики у світі [3]. Серед головних особливостей і важливих підсумків столітнього інституціонального розвитку, інституціональної історії Українського Вільного Університету, через інтерполяцію з України, варто відзначити, що до 1991 року УВУ у місті Мюнхен був практично єдиним центром, де системно накопичувалися й зберігалися історичні документи, архівні фонди та українська культурна спадщина. Нова хвиля повоєнної міграції зумовила додатковий інтерес інтелігенції до УВУ, бо рятуючись від переслідувань радянського режиму, наукова еліта з України віднаходила в Університеті соціокультурний прихисток і умови для розвитку свого освітньо-наукового потенціалу, наукової та видавничої діяльності.

В Українському Вільному Університеті базовим є концепт – наука, якою займаються в цьому Університеті, не підпадає під політичні впливи та ідеологічне регулювання.

Український Вільний Університет – це єдина інтелектуально знакова в Європі інституція, де поєднуються наукові інтереси в системі історичних координат як для Німеччини, так і для України. Україністика міждисциплінарно поєднує в собі та актуалізує проблематику у сфері політичної, дипломатичної, економічної, культурної, соціальної, історичної, правової та іншої багатоаспектної проблематики сучасних наукових розвідок і пріоритетних інтересів науковців.

УВУ є важливою освітньою і науковою інституцією для українсько-німецьких взаємозв'язків. Україна високо цінує і співпрацює з умовах сьогодення із Університетом, усіма ефективними засобами та інструментарієм публічної й освітньої дипломатії поширює інформацію про діяльність УВУ, про умови співпраці з Університетом, які є наявними для українського студентства, науковців і викладачів. Шляхом міжуніверситетського співробітництва необхідно посилювати освітній потенціал і впроваджувати нові напрями у сфері наукової та освітньої дипломатії [20].

Студенти УВУ – як з України, так і з інших держав – мають можливість навчатися і спілкуватися із викладачами з української діаспори. Ця інституція на сьогодні являє собою вже не еміграційний Університет. Від моменту Незалежності України українська спільнота в Німеччині та інших державах інституціоналізувалася в діаспору.

Унікальність моделі УВУ як освітньо-наукового закладу полягає в тому, що Україна як держава, має за своїми межами освітню і наукову інституцію, що створює належні умови й піклується про національні інтереси і сферу захисту, просування української освіти, науки і культури в європейському та світовому публічному просторі.

УВУ має унікальний архів, що налічує орієнтовно 500 тисяч аркушів. Ці раритети розташовані на понад 300 метрах полиць архіву, зокрема – це кіно-, фото-,

фоноархів, особові архіви українських діячів, архіви українських організацій на еміграції в Німеччині та ін. [14, с. 93-122; 15, с. 126-128].

Архів став науково-дослідницьким осередком, в якому дослідники з різних країн опрацьовують унікальні і ще не введені до наукового обігу історичні джерела, а також які здійснюють збір матеріалів для своїх наукових розвідок або своїх відповідних особистих наукових уподобань. Українська діаспора цінує й завжди підкреслює історичне значення УВУ як наукового центру і культурної інституції. На сьогодні УВУ має свою ідентичність і міжнародне визнання, а відповідні аналоги такої освітньої інституції, такого Університету, відсутні для прикладу в цілому світі.

Важливою складовою інституціональної діяльності Українського Вільного Університету стала саме діаспоральна політика як вагомий чинник єднання зарубіжного українства та України [20]. Отже, співробітництво між Українським Вільним Університетом та українськими освітніми й науковими інституціями є одним із шляхів здійснення, зміцнення та поглиблення співпраці із закордонними українцями. Україна і наші інституціональні партнери виходять передусім з того, що така діяльність є важливою складовою внутрішньої та зовнішньої політики України й відповідає її національним інтересам і просуванню позитивного іміджу України за кордоном.

На сьогодні для України, одним із політико-дипломатичних і соціогуманітарних пріоритетів – є поглиблення інституціональних зв'язків та співпраці із закордонними українцями. Результативність цієї діяльності гарантує в умовах поліцентричності зміцнення та стабільності діаспоральних, гуманітарних, політичних, правових, економічних, культурних, освітніх і наукових зв'язків України із державами, де проживають закордонні українці. Держави громадянства і проживання закордонних українців і, відповідно – Україна, у своїх міжнародно-політичних моделях та політико-дипломатичних практиках, перш за все, мають створювати і забезпечувати високий рівень гуманітарних, інформаційних, національно-культурних, фахових прав і потреб закордонних українців.

Ефективна співпраця із закордонними українцями є важливою системоутворюючою складовою та умовою інформаційного поширення позитивного міжнародного іміджу України, її належного освітнього і культурного позиціонування в геополітично пріоритетних для України регіонах і державах. Саме цей напрям інституціональної співпраці й має стати пріоритетним в освітніх і наукових проектах Українського Вільного Університету і кафедри історії світового українства КНУ імені Тараса Шевченка упродовж 2021–2025 років.

За сто років свого інституціонального становлення й розвитку УВУ не побоюється ризикнути й обрав діаспоральну політику і закордонне українство головними напрямками у своїй діяльності. Дуже швидко Український Вільний Університет зміг віднайти власний ключ до освітніх проектів і наукових досліджень з діаспоральної проблематики та українського державотворення, розробити динамічний сучасний комунікаційний почерк у просуванні своїх продуктів, віднайти

партнерів для реалізації міжнародних проєктів. “Ad multos annos” («На довгі роки») – це побажання з вітання Августина Волошина Українському Вільному Університетові в Празі з нагоди його 10-річчя стало пророчим. ЦДАВО України з нагоди 100-річного ювілею УВУ пропонує для ознайомлення на вебсайті виставку архівних документів з історії славетного навчального закладу, до якої увійшли документи до 1945 року [22].

Відзначене у 2021 році 100-ліття діяльності Університету нагадало науковій спільноті не лише про можливість підвести та узагальнити підсумки 100-літнього інституціонального періоду в історії та сьогоденні УВУ. Цей ювілей пропонує нам подивитись через реальні здобутки Українського Вільного Університету на такі ж реальні перспективні траєкторії майбуття цього унікального Університету.

Перспективним спільним проєктом науковців, архівістів і керівництва УВУ на короткострокову перспективу може стати проєкт щодо створення єдиного за хронологічним підходом оцифрованого архіву та наявності відповідної пошукової системи даних, що охопить інформаційний простір Мюнхена, Праги і Києва. За можливості, до цієї бази мають бути долучені документи, які історично зазнали інституційних переміщень і розпорощені нині по різних архівосховищах.

Архів УВУ та його цифрова презентація підтверджує зайвий раз його унікальність та наукову цінність. Його фонди допомагають відновлювати документальні прогалини в історичному минулому щодо історії української діаспори, історії української еміграції, українських особистостей-інтелектуалів [15, с. 115–134]. Спільними зусиллями українських і зарубіжних науковців на сьогодні є можливість створити цілісний інституціональний освітньо-науковий образ (освітньо-наукову модель) як УВУ, так і його унікального архіву. Головне завдання на сьогодні в напрямі дослідження інституціональної історії та основних етапів діяльності Українського Вільного Університету – це оновлення інформаційних ресурсів і успішна реалізація проєктів цифровізації в цій інституції.

Мюнхенська частина архіву на сьогодні найактивніше впорядковується та описується. Адміністрація Університету плідно й системно працює над модернізацією цієї унікальної інституції. В українських архівах дослідники мають можливість працювати з окремими документами віденського і празького періодів інституціональної історії УВУ [23].

100-річний ювілей Українського Вільного Університету був широко відзначений українською громадськістю та науковцями. Варто відзначити проведений 27 січня 2021 року, за ініціатииви професора Володимира Сергійчука, завідувача кафедри історії світового українства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міжнародний круглий стіл «Український вільний університет: місія українства протягом 100 років». Цікаву книжкову виставку в електронному форматі до 100-річного Ювілею УВУ підготували науковці відділу зарубіжної україніки Інституту книгознавства (Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського).

Варто привернути увагу читачів і до цікавих та змістовних онлайн-виставок, які було підготовлено до цього ювілею Центральним державним архівом зарубіжної україніки та УВУ ЦДАВО України.

В умовах цифрового суспільства Український Вільний Університет системно представляє себе в освітньому і науковому середовищі, інформує про наявні в них в архівах документи, публікує хроніки подій і на сайті Університету знайомить з відеоматеріалами, які могли б зацікавити науковців. Модель інформування суспільства про УВУ та створення інформаційного образу інституції вибудовується через поєднання донесення інформації як через власний сайт, так і – соціальні мережі. Привабливий інформаційний образ і інформаційна модель УВУ свідчить про перспективність обраного шляху, інформаційно-ресурсне оновлення та його стрімкий інституціональний розвиток. УВУ усі 100 років був дороговказом та європейським інтелектуальним і науковим осередком для українців у Європі [24].

Сьогодні цей Університет відкрив свою нову інституціональну сторінку і планомірно продовжує виконувати свою шляхетну місію у сфері освітньої дипломатії та наукової дипломатії. Пріоритетами інтернаціоналізації вищої освіти для УВУ залишаються – національні традиції, міжнародне співробітництво та інтегрування здобутків української науки у світовий та європейський публічний простір, репрезентування української освіти й української культури до світового соціокомунікаційного простору та інструментарію освітньої дипломатії та наукової дипломатії [25; 26].

Інституціональна історія Українського Вільного Університету має у своїх списках велику кількість непересічних особистостей, які здійснювали наукову і викладацьку діяльність у його славетних стінах. Це фахівці у сфері історії, міжнародних відносин, дипломатії, політології, економіки, філософії та літературознавства. Багатоаспектна інституціональна історія цього закладу вищої освіти знайшла відображення в документальному комплексі архіву, в якому зосереджено архів із сфери діловодства. Цей унікальний архів набував свого сьогоденішнього інституціонального формату всі 100 років існування. Безліч унікальних фактів із інституціональної історії Українського Вільного Університету науковці мають можливість також отримати із особових фондів студентів, випускників і професорсько-викладацького складу УВУ [27, с. 227–238].

У період між двома війнами професори та академічна спільнота Університету доклали максимальних зусиль щодо інституціоналізації та створенні належних умов для функціонування в Празі нового музею – Музею визвольної боротьби України в Празі. Створення такої інституції свідчить про усвідомлення науковою громадськістю важливості збирання, збереження і репрезентування історичної пам'яті та відповідних документів про основні етапи визвольної боротьби народу України за свою незалежність, українську державність, українську ідентичність.

Інституціональне становлення й розвиток архіву Українського Вільного Університету зазнав логістичних

переміщень у час повоєнної перебудови. Станом на сьогодні окремі фонди цього архіву ще зберігаються в архівних сховищах Німеччини, Чехії, України та інших держав.

Керівництвом УВУ, у повоєнний час було докладено максимальних зусиль та проведено результативну діяльність щодо його локаційного розміщення. Таким базовим місцем для архівної інституції було обрано Мюнхен. Архівні документи і фонди архіву УВУ надають дослідникам нову інформацію щодо інституціональної історії Університету, інституціональної історії української науки, техніки і освіти за кордоном, а також інституціональної історії української еміграції, інституціональної діаспорології та інституціональної історії діаспори загалом.

Інституціональне становлення та розвиток архіву Українського Вільного Університету зазнав логістичних

переміщень у повоєнний час, і нині окремі його частини перебувають на зберіганні в архівних сховищах Німеччини, Чехії, України та інших держав. Варто особливо відзначити плідну діяльність УВУ в повоєнний період щодо формування і створення умов для збереження архіву в Мюнхені. Документи цього архіву є цінним джерелом з інституціональної історії Університету, інституціональної історії української науки, техніки і освіти за кордоном, а також – інституціональної історії української еміграції та інституціональної історії діаспори загалом.

Можемо констатувати, що на сьогодні Український Вільний Університет, на початку свого другого століття, інституціонально має свій особливий освітньо-науковий продукт і відмінну від інших апробовану комунікаційну стратегію у сфері інституціональної діаспорології та діаспорної дипломатії, наукової та освітньої дипломатії.

Список використаних джерел

- [1] Ціватий В.Г. Типологія третьої хвилі української еміграції та історичні паралелі міграційного сьогодення. *Народна творчість та етнологія*. 2020. № 1(383). С. 66–75.
- [2] Ціватий В.Г. Міграційна політика України та інтелектуальна міграція в поліцентричному світі XXI століття: інституціональний і стратегічний дискурси. *Стратегії державної міграційної політики України: збірник наукових статей / упоряд. О.А. Малиновська*. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2019. С. 26–31.
- [3] Центральний державний архів зарубіжної україніки. Ф. 15. Оп. 1. Спр. 2, Арк. 10–11.
- [4] Центральний державний архів зарубіжної україніки України. Ф. 3859. Оп. 3. Спр. 9. Арк. 1–2.
- [5] Центральний державний архів зарубіжної україніки України. Ф. 3859. Оп. 2. Спр. 1. Арк. 7.
- [6] Центральний державний архів зарубіжної україніки України. Ф. 3859. Оп. 2. Спр. 1. Арк. 8.
- [7] Центральний державний архів зарубіжної україніки України. Ф. 3859. Оп. 3. Спр. 1. Арк. 1.
- [8] Палієнко М.Г. Архівні центри української еміграції (створення, функціонування, доля документальних колекцій). Київ: Темпора, 2008. 688 с.
- [9] Клинова-Дацюк Г. Український вільний університет у Німеччині Ді-Пі періоду. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. 2020. Вип. 31. С. 79–85.
- [10] Мюнхен. Український вільний університет. URL: <https://ukrainer.net/munkhen-universitytet/>.
- [11] Поточний архів ДАУ при МЗС України. Папка № 06: Кафедра зовнішньої політики та міжнародного права. Частина І (1996–2001рр.): Звіти кафедри. Протоколи засідань кафедри. Арк. 16–18, 36–39.
- [12] Сергійчук В.І. Українському вільному університету – «українському диву» – 100 років. *Український вільний університет: місія українства протягом 100 років. (про 100-річчя з дня заснування Українського вільного університету): міжнародний круглий стіл (Київ, 27 січня 2021 р.)*. URL: <https://ua24.ukraynahaber.com/?p=6774>.
- [13] Віднянський С. Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехословаччині: Український вільний університет (1921–1945 рр.). Київ: Інститут історії України НАН України, 1994. 94 с.
- [14] Кириленко О., Яценко О. Архів Українського Вільного Університету в Мюнхені: структура, зміст матеріалів, опрацювання особових фондів. *Архіви України*. 2004. № 4–6. С. 93–122.
- [15] Палієнко М.Г. Образ Українського Вільного Університету крізь призму архівного дискурсу (з нагоди 100-літнього ювілею). *Архіви України*. 2021. № 1. С. 126–128.
- [16] Потульніцький В., Сидорчук Т. Український вільний університет у Відні. *Українська діаспора*. 1993. № 3. С. 132–137.
- [17] Сергійчук В.І. Український внесок для світу. Київ: М.І. Сергійчук, 2009. 500 с.
- [18] Сидорчук Т. Наукова і культурно-освітня діяльність Українського вільного університету в міжвоєнний період. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/12884>.
- [19] Ульяновська С., Ульяновський В. Українська наукова і культурна еміграція у Чехо-Словаччині між двома війнами. *Українська культура: лекції / за ред. Д. Антоновича*. Київ, 1993. С. 477–498.
- [20] Пришляк М. Український Вільний Університет – це європейська інституція, яка формує майбутніх лідерів інтеграції України в Європу. *Універсум*. 2017. № 5–6. С. 25–28.
- [21] Архів. Скрипти. Український Вільний Університет. URL: <https://archive.ufu-muenchen.de/uk/archive/scripts>.
- [22] Виставка з історії Українського вільного університету (з нагоди 100-річного ювілею Університету). URL: <https://tsdavo.gov.ua/novyny/16-sichnya-2021-roku/>.
- [23] Український вільний університет. URL: <https://tsdavo.gov.ua/gmedia-album/ukrayinskyj-vilnyj-universitytet/>.
- [24] Science diplomacy: New day or false dawn? / Davis L.S. (Ed.). New Zealand: World Scientific, 2015. 297 p.

- [25] Galluccio M. Science and diplomacy: Negotiating essential alliances. 1st edition. Dordrecht: Springer, 2021. 222 p.
- [26] Ruffini P.B. Science and diplomacy: A new dimension of international relations. Dordrecht: Springer, 2017. 141 p.
- [27] Лопушинський І.П. Український вільний університет (УВУ) як провідний діаспорний навчальний заклад світу. *Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори)*. 2007. Вип. 4. С. 227–238.

Referenses

- [1] Tsivatyi, V.G. (2020). Typology of the third wave of Ukrainian emigration and historical parallels of the present migration. *Folk Art and Ethnology*, 1, 66–75.
- [2] Tsivatyi, V.G. (2019). Migration policy of Ukraine and intellectual migration in the polycentric world of the XXI century: Institutional and strategic discourses. In *Strategies of the state migration policy of Ukraine: Collection of scientific articles* (pp. 26–31). Kyiv: National Institute for Strategic Research.
- [3] Central State Archive of Foreign Ucrainica. Fund 15. Description 1. File 2. Sheet 10–11.
- [4] Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine. Fund 3859. Description 3. File 9. Sheet 1–2.
- [5] Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine. Fund 3859. Description 2. File 1. Sheet 7.
- [6] Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine. Fund 3859. Description 2. File 1. Sheet 8.
- [7] Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine. Fund 3859. Description 3. File 1. Sheet 1.
- [8] Palienko, M.G. (2008). *Archival centers of Ukrainian emigration (creation, operation, fate of documentary collections)*. Kyiv: Tempora.
- [9] Klinova-Datsyuk, G. (2020). Ukrainian Free University in Germany DP period. *Scientific Notes of the National University "Ostroh Academy". Series "Historical Sciences"*, 31, 79–85.
- [10] Munich. (2021). *Ukrainian Free University*. Retrieved from <https://ukrainer.net/munkhen-universytet/>.
- [11] Current archive of the State Tax Administration at the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. Folder No. 06: Department of Foreign Policy and International Law. Part I (1996–2001): Reports of the department. Minutes of meetings of the department. Arc. 16–18, 36–39.
- [12] Sergiychuk, V.I. (2021). Ukrainian Free University – “Ukrainian Miracle” – 100 years. In *Ukrainian Free University: The mission of Ukrainians for 100 years (on the 100th anniversary of the founding of the Ukrainian Free University): International round table*. Retrieved from <https://ua24.ukraynahaber.com/?p=6774>.
- [13] Vienna, S. (2004). *Cultural, educational and scientific activities of Ukrainian emigration in Czechoslovakia: Ukrainian Free University (1921–1945)*. Kyiv: Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine.
- [14] Kyrylenko, O., & Yatsenko, O. (2004). Archive of the Ukrainian Free University in Munich: Structure, content of materials, processing of personal funds. *Archives of Ukraine*, 4–6, 93–122.
- [15] Palienko, M.G. (2021). The image of the Ukrainian Free University through the prism of archival discourse (on the occasion of the 100th anniversary). *Archives of Ukraine*, 1, 115–134.
- [16] Potulnytsky, V., & Sydorchuk, T. (1993). Ukrainian Free University in Vienna. *Ukrainian Diaspora*, 3, 132–137.
- [17] Sergiychuk, V.I. (2009). *Ukrainian contribution to the world*. Kyiv: M.I. Sergiychuk.
- [18] Sydorchuk, T. (2001). *Scientific and cultural-educational activity of the Ukrainian Free University in the interwar period*. Retrieved from <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/12884>.
- [19] Ulyanovska, S., & Ulyanovsky, V. (1993). Ukrainian scientific and cultural emigration in Czechoslovakia between the two wars. In D. Antonovich (Ed.), *Ukrainian culture: Lectures* (pp. 477–498). Kyiv: Lybid.
- [20] Prishlyak, M.O. (2017). The Ukrainian Free University is a European institution that shapes the future leaders of Ukraine’s integration into Europe. *The Universe*, 5–6, 25–28.
- [21] Archive. Scripts. Ukrainian Free University. (n.d.). Retrieved from <https://archive.ufu-muenchen.de/uk/archive/scripts>.
- [22] Exhibition on the history of the Ukrainian Free University (on the occasion of the 100th anniversary of the University). (2021). Retrieved from <https://tsdavo.gov.ua/novyny/16-sichnya-2021-roku/>.
- [23] Ukrainian Free University. Retrieved from <https://tsdavo.gov.ua/gmedia-album/ukrayinskyj-vilnyj-universytet/>.
- [24] Davis, L.S. (Ed.). (2015). *Science diplomacy: New day or false dawn?* New Zealand: World Scientific.
- [25] Galluccio, M. (2021). *Science and diplomacy: Negotiating essential alliances* (1st Edition). Dordrecht: Springer.
- [26] Ruffini, P.B. (2017). *Science and diplomacy: A new dimension of international relations*. Dordrecht: Springer.
- [27] Lopushinsky, I.P. (2007). Ukrainian Free University (UVU) as the world’s leading diaspora educational institution. *Bulletin of the Tavriya Foundation (Center for the Study of the Ukrainian Diaspora)*, 4, 227–238.

Viacheslav Tsivatyi

*Taras Shevchenko National University of Kyiv
01033, 60 Volodymyrska Str., Kyiv, Ukraine*

Foreign Affairs of European Diasporology and Diasporary Diplomacy: Institutional History of Ukrainian Free University (on the of the 100th Anniversary)

Abstract. The urgency of the study is due to the need to analyze the stages of institutional history of the Ukrainian Free University (UVU) in the format of personalities and institutionalization of the archive, this unique educational, scientific and cultural institution. The purpose of the publication is to reveal the progressive nature and features of the institutional model of UVU for the study of the institutional history of Ukrainians and its education, culture and science in world and European discourses. The main mission of the Ukrainian Free University is to support the integration of Ukrainian education and science in the public space, as well as the priority of issues related to the preservation of the national identity of Ukrainians. The article emphasizes the methods of research, which has an interdisciplinary nature and is based on important cognitive principles: science and historicism. The use of various general and special methods allowed to determine the trajectory of scientific research for the real reconstruction of historical and contemporary events in the institutionalization of education and science at UVU. The institutional history of formation of traditions and modern model of the Ukrainian Free University in the globalized world is considered, as well as the archival institution as an important system-forming component of the University, its policy of memory and resource-information support. All three stages of the institutional history of the Ukrainian Free University (Vienna, Prague, Munich) in the period 1921-2021 were and remain a priority for the Ukrainian diaspora and foreign Ukrainians in education, science and culture. Innovative approaches in the activities of the Ukrainian Free University have led to new areas of international cooperation and internationalization of education – the introduction of tools for educational and scientific diplomacy, development of Ukrainian science and education abroad, Ukrainian diaspora, institutional diaspora in general. During all periods of its institutional activity, the Ukrainian Free University has been on the defense and in the institutional fairway of Ukrainian education, science and culture. UVU consolidated around itself educational diplomacy and scientific diplomacy of the Ukrainian diaspora and foreign Ukrainians. The institutional history of the Ukrainian Free University (UVU) is closely linked to institutional diasporology and diaspora diplomacy, and contributes to their development and dissemination throughout the world, where Ukrainians live abroad

Keywords: foreign policy, diplomacy, institutionalization, Ukrainian emigration, science and education, archives, diaspora